

PRZEMYSŁAW POTOCKI*

Centrum im. Ignacego Daszyńskiego

**Filip Pierzchalski, Bartosz Rydliński (red.)
(2017), *Autorytarny populizm XXI wieku.
Krytyczna rekonstrukcja.*
Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa**

CYTOWANIE

Potocki Przemysław (2017). *F. Pierzchalski, B. Rydliński (red.). Autorytarny populizm w XXI wieku (recenzja)*. „Studia Krytyczne” Nr 4: 175–178.

Od lat 90. ub. wieku obserwujemy rosnące zainteresowanie ze strony badaczy tematyką populizmu oraz autorytaryzmu. Zwłaszcza w przypadku europejskich analiz obu tych zjawisk zwraca uwagę fakt, iż częściej przedmiotem zainteresowań politologów jest kwestia uwarunkowań i konsekwencji politycznych wzrostu znaczenia pozycji skrajnych partii prawicowych niż lewicowych w rywalizacji wyborczej. Kolejne etapy rozszerzenia Unii Europejskiej jak i negatywne skutki globalnego kryzysu finansowego z 2008 roku stały się czynnikami wzmacniającymi pozycję tych partii w ramach poszczególnych europejskich systemów partyjnych. Dodatkowo, transformacja systemów medialnych, spowodowana przez umasowienie skali korzystania z Internetu na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat, rozszerzyła możliwości oddziaływania polityków na obywateli poprzez wykorzystanie ideologii oraz propagandy populistycznej. Wybrane konsekwencje i przyczyny wymienionych powyżej procesów zostały omówione w pracy zbiorowej „Autorytarny populizm XXI wieku” (red. nauk. Filip Pierzchalski i Bartosz Rydliński), która ukazała się w 2017 roku, zarówno w wersji papierowej jak i elektronicznej. Obie wersje są dystrybuowane bezpłatnie. Publikacja zawiera teksty 11 autorów, którzy reprezentują następujące polskie ośrodki akademickie: Uniwersytet Kazimierza

* Aleje Ujazdowskie 20, lok. 6, 00-478 Warszawa; e-mail: p_potocki@interia.pl

Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Warszawski, Wyższa Szkoła Agrobiznesu w Łomży, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Należy także zaznaczyć, że recenzowana praca zbiorowa ma nie tylko ambicje poznawcze, ale również popularyzatorskie, bowiem ukazała się ona dzięki wsparciu dwóch organizacji pozarządowych: Fundacji im. Friedricha Eberta – Przedstawicielstwo w Polsce oraz Centrum im. Ignacego Daszyńskiego.

Publikacja składa się z trzech części: wstępu, teoretyczno-krytycznej rekonstrukcji autorytarnego populizmu oraz europejskich i amerykańskich recepcji autorytarnego populizmu. We wstępie redaktorzy naukowi tomu wskazują, że praktyka polityczna, niezależnie od sposobu rozumienia suwerenności ludu we wspólnocie politycznej, jest ściśle związana z działalnością polityczną. Podkreślają, że: triada agresja – uległość – konwencjonalizm stanowi punkt odniesienia dla wszystkich autorów, których artykuły znalazły się w tej publikacji. Jej dwa podstawowe cele badawcze to: (1) wielopłaszczyznowa i interdyscyplinarna analiza źródła sukcesów wyborczych ugrupowań reprezentujących nurt autorytarnego populizmu, (2) krytyczna rekonstrukcja zjawiska autorytarnego populizmu w różnych kontekstach geograficznych (Polska, Europa, Stany Zjednoczone). We „Wstępie” wyraźnie akcentowana jest teza, że wzrost znaczenia politycznego populizmu w ostatnich latach jest warunkowany przez rosnące nierówności dochodowe.

Cześć druga, czyli „Teoretyczna-krytyczna rekonstrukcja autorytarnego populizmu” składa się z czterech tekstów.

Pierwszym z nich, który pełni funkcję porządkującą w zakresie wielości spojrzeń teoretycznych na populizm i autorytaryzm, jest artykuł *Autorytaryzm a populizm. Zarys współzależności* autorstwa Mirosława Karwata. Jego zdaniem, populizm i autorytaryzm to zjawiska wieloaspektowe oraz wielokontekstowe, których szczegółowa charakterystyka zależy od określonego splotu czynników ekonomicznych, społecznych, instytucjonalnych. Zwraca uwagę, iż populistyczna forma autorytaryzmu jest związana z rozwojem cywilizacyjnym opartym na modelu gospodarki wolnorynkowej. Wskazuje także, iż istnieje populistyczny model demokracji, który posiada następujące cechy: mechanizm podejmowania decyzji zbiorowych oparty na arbitralnej woli politycznej, posługiwanie się przez populistów w dyskursie publicznym kategorią „większości”, przywódca działa w sposób nielimitowany prawem, przepisy prawa są traktowane wybiórczo i instrumentalnie.

Andrzej Ciążela w artykule *Czy tylko demagogia? Intelktualne i edukacyjne konteksty sukcesów prawicowego populizmu w Europie i USA* przedstawia paradoksalny charakter zależności między społeczeństwem przemysłowym a świadomością społeczną warunkowaną przez kontekst systemu edukacji, który ją wytwarza i podtrzymuje: rozwój technologii nie zwiększa podmiotowości poznawczej jednostki,

zmniejsza możliwości oddziaływania lewicy politycznej na potencjalnych wyborców.

Artykuł *Populizm jako implikacja technokratyzacji polityki*, który napisał Artur Laska, stanowi teoretyczną analizę następstw politycznych dominacji myślenia technokratycznego w ramach kapitalizmu wolnorynkowego. Ukazuje, jak podział na oparty na dostępie do wiedzy czyni marginalnym przesłanki aksjologiczne w sferze publicznej i zapewnia populizmowi, uznanemu przez autora za ideologię, popularność wyborczą. Sam populizm autor traktuje on jako sposób reagowania społeczeństwa na dysfunkcje systemu politycznego.

Filip Pierzchalski w tekście *Estetyka kiczu a rozwój autorytarnego populizmu w Polsce* wskazuje, że estetyka kiczu pełni funkcję uprawomocniającą podstawy rządów PiS po wyborach parlamentarnych z 2015 roku. Jego zdaniem estetyka kiczu to dla polityków tej partii źródło budowania przewagi taktycznej w rywalizacji politycznej w trzech obszarach: polityki historycznej, katastrofy smoleńskiej, praktyki religijnej. Jednocześnie estetyka kiczu umożliwia także dotarcie przekazu PiS do nowych segmentów elektoratu.

Część trzecia, „Europejskie i amerykańskie recepcje autorytarnego populizmu” otwiera artykuł *Samoidentyfikacja populistyczna Frontu Narodowego jako strategia oddemonizowania partii skrajnie prawicowej*, którego autorką jest Anna Pacześniak. Jest on opisem głównych etapów ewolucji programowej oraz personalnej francuskiego Frontu Narodowego. Autorka słusznie zauważa, że system wyborczy może pełnić funkcję ograniczającą zasięg oddziaływania partii populistycznych w demokratycznym systemie politycznym.

Paula Wiśniewska w *Obliczach populizmu grupy Europa Wolności i Demokracji Bezpośredniej* poddała analizie aktywność programową dwóch eurosceptycznych frakcji politycznych w Parlamencie Europejskim VIII kadencji: grupy Europa Wolności i Demokracji Bezpośredniej (ang. Europe of Freedom and Direct Democracy, EFDD) oraz grupy Europa Narodów i Wolności (ang. Europe of Nations and Freedom, ENF). Autorka zauważa, iż działania obu frakcji cechuje ograniczona skuteczność działań na forum Parlamentu Europejskiego, co wynika z ich niskiej spójności programowej oraz braku współpracy z innymi frakcjami.

Dominik Héjj w artykule pt. *Węgry 2010–2017. Ile jest populizmu w reżimie Viktora Orbána?* diagnozuje aktywność polityczną koalicji Fidesz-KDNP poprzez zastosowanie dwóch kategorii analitycznych: populizmu retorycznego i populizmu praktycznego. Ten pierwszy odnosi się do działań komunikacyjnych dotyczących tworzenia wizerunku partii politycznej, natomiast drugi obejmuje działania z zakresu tworzenia i umacniania strukturalnych podstaw poparcia społecznego dla Fideszu.

Tadeusz Nowak w tekście *Demagogia i populistyczna propaganda w przekazie publicznym polskich partii opcji narodowo-prawicowej*

poddaje analizie wybrane elementy aktywności programowej oraz komunikacyjnej polskich ugrupowań narodowej prawicy odwołujących się do wartości narodowych i konserwatywnych i stosujących regularnie populistyczne sposoby oddziaływania na społeczeństwo. Autor wysuwa tezę o trwałym podziale polskiego społeczeństwa, w którym rywalizacja polityczna jest obecnie warunkowana przez relacje pomiędzy blokiem pro-PiS i blokiem anty-PiS; oba mają odmienny system wartości i własne ideowo-informacyjne obiegi.

Piotr Obacz opisuje zjawisko monizmu politycznego w artykule *Monizm polityczny jako wyraz populizmu. Rozważania teoretyczne na przykładzie dokumentów ideologiczno-programowych Prawa i Sprawiedliwości, Solidarnej Polski i Polski Razem*. Jego zdaniem analiza dokumentów programowych tych trzech partii pozwala na wysunięcie tezy, iż programy polityczne tych partii mają charakter monistyczno-populistyczny.

Anna Bączkowska, przy wykorzystaniu metodologii Krytycznej Analizy Dyskursu, diagnozuje przemówienia wyborcze Donalda Trumpa oraz korpus wiadomości online dotyczących tego polityka. Wyniki jej analizy wskazują, iż D. Trump opierał skuteczność swojego przekazu wyborczego na tworzeniu dyskursywnej dychotomii pomiędzy „obcymi” (imigranci, elity, zagraniczne przedsiębiorstwa) a „zwykłymi Amerykanami”, co zapewniło mu sukces w wyborach prezydenckich z 2016 roku.

Omawianą publikację zamyka artykuł *Trump antyglobalista? Znaczenie przegranych amerykańskiego kapitalizmu w wyborach prezydenckich 2016 roku*, którego autorem jest Bartosz Rydliński. Wskazuje on w swoim tekście na strategiczne znaczenie wyborcze tzw. „Pasa Rdzy” podczas elekcji prezydenckiej z 2016 roku. Stawia pytanie, jaki powinien być kierunek działań lewicy w kontekście rozwoju procesów globalizacyjnych.

Publikacja *Autorytarny populizm XXI wieku* jest istotnym głosem naukowców w aktualnej debacie na temat wzrostu znaczenia populistów i autorytaryzmu we współczesnych demokratycznych systemach politycznych. Biorąc pod uwagę zakres prezentowanych tematów, zróżnicowanie zastosowanych podejść teoretycznych oraz interesującą bibliografię dołączoną do każdego z artykułów powinna ona stanowić punkt odniesienia dla tych wszystkich, którzy uważają fenomen autorytarnego populizmu za zjawisko mogące być zagrożeniem dla stabilności ładu społecznego w Polsce. Wydaje się, że autorzy tej publikacji oraz organizacje pozarządowe wspierające proces wydawniczy mogliby rozważyć stworzenie cyklicznej formuły wydawniczej, która owocowałaby coroczną publikacją wyników rozważań teoretycznych i badań empirycznych w zakresie dynamiki rozwoju omawianego zjawiska w aspekcie geograficznym oraz problemowym.